

Zinātnes Vestnesis

LATVIJAS ZINĀTNIKU SAVIENĪBAS LAIKRAKSTS

Nr. 2(45) 1993. gada februāris

Cena 4 rubļi

LATVIJAS ZINĀTNES PADOMES IZVEIDOŠANAS KĀRTĪBA

1. LZP balsojot izveido jaunā sastāva LZP vēlēšanu komisiju un izvirza tās priekšsēdētāju. Vēlēšanu komisijas uzdevumos ietilpst:

- zinātnes nozaru ekspertu komisiju vēlēšanu organizēšana
  - LZP vēlēšanu organizēšana
  - vēlēšanu rezultātu apkopošana un publicēšana
2. Katra no izveidotajām Zinātnes nozaru ekspertu komisijām, aizklāti balsojot, ievēl no sava vidus vienu LZP locekli. Vēlēšanu protokolus iesniedz LZP Vēlēšanu komisijai.
3. Latvijas Zinātnes padomē ievēl pa vienam pārstāvim no:
- Latvijas Zinātņu akadēmijas (ievēl LZA Prezidijs)
  - Latvijas Zinātnieku savienības (ievēl LZS padome)
  - Latvijas lauksaimniecības un meža zinātņu akadēmijas (ievēl LLM ZA Prezidijs)
  - Augstskolu Rektoru padomes (ievēl Rektoru padome)
  - LR Ministru Padomes (ievēl LR MP)
  - LR Augstākās Padomes (ievēl LR AP Izglītības, kultūras un zinātnes komisija)

Pārstāvju vēlēšanas notiek aizklāti balsojot pēc tam, kad jau ievēlēti visi LZP locekļi no Zinātņu nozaru ekspertu komisijām.

4. Latvijas Zinātnes padomes pirmo sēdi sasauc un līdz LZP priekšsēdētāja ievēlēšanai vada Vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs.

LZP ekspertu komisijas izveidošanas kārtība

1. Ekspertu komisijas veido pa atsevišķām nozarēm. Vēlēšanas nosaka LZP.

2. Nozaru ekspertu komisijas locekļus, aizklāti balsojot, ievēl tie konkrētajā Zinātnes nozarē Latvijas Republikā pastāvējušie zinātnieki, kuru kvalifikācija apstiprināta atbilstoši likumam «Par zinātnisko darbību» (doktors, habilitētais doktors).

3. Nozaru ekspertu vēlēšanu komisiju un tās personālo sastāvu izveido LZP.

4. LZP kopā ar iepriekšējā sastāva nozares ekspertu komisijām nosaka nepieciešamo ekspertu komisijas locekļu skaitu, vajadzības gadījumā nosakot kvotas pa apakšnozarēm un atsevišķām iestādēm.

5. Vēlētāju sarakstus pēc izstrādātas formas gatavo vēlēšanu komisija. Vēlētāju sarakstos pa nozarēm jāietver doktori, habilitētie doktori, uzrādot uzvārdu, vārdu, zinātnisko grādu, iestādi un piederību pie kādas no 1. punktā noteiktās zinātnes nozares.

6. Par ekspertu komisijas locekļu kandidātiem 1. punktā noteiktās nozarēs, var tikt izvirzīti vai var pieteikties personiski Latvijas kvalificētākie, kompetentākie zinātnieki.

7. Par ekspertu komisiju locekļu kandidātiem nevar tikt izvirzīti vai personiski pieteikties zinātnisko (vai tām pielīdzinātu) iestāžu vadītāji un vadītāju vietnieki.

8. Atkarībā no vēlētāju un ekspertu kandidātu skaita pēc vēlēšanu komisijas ierosinājuma un ar LZP akceptu atsevišķo nozaru ekspertu komisiju locekļus var ievēlēt centralizētā balsošanā pa nozarēm, noteiktā laika posmā.

9. Vēlēšanu komisija noformē vēlēšanu biļetenus, kuros pa nozarēm alfabētā kārtībā ieraksta visus izvirzītos ekspertu kandidātus, kas devuši piekrišanu strādāt nozaru ekspertu komisijās.

Biļetenā bez nozares tiek ierakstīti: kandidāta uzvārds, vārds, zinātniskais grāds, darba vieta, izvirzītājs.

10. Vēlēšanu laiku un vietu nosaka LZP.

11. Vēlēšanu komisijas pārstāvji iesniedz biļetenus visiem 5. punkta sarakstos minētajiem vēlētājiem. Par biļetena saņemšanu vēlētāji personiski parakstās vēlētāju sarakstā. Neklātienē balsošana, vai balsošana pa pastu nefiek pieļauta. Visu dokumentāciju vēlēšanu komisija nodod LZP sekretariātā.

12. Par ievēlētiem nozaru ekspertu komisijas locekļiem uzskatāmi tie kandidāti, kuri saņēmuši relatīvo balsu vairākumu savas kvotas nozares, apakšnozares, iestādes ietvaros.

LABA VĒLĒJUMS

Redakcija saņēma vēstuli no Ontario universitātes profesora Emeritus **Alekša Dreimaņa**. Viņš raksta: «Vienmēr ar interesi izlasu «Zinātnes Vestnesi». (Avīzi saņemu kā Latvijas

Zinātnieku savienībā

21. janvārī notika kārtējā LZS padomes sēde. Sakarā ar to, ka vairāki līdzšinējie valdes locekļi ir vai nu aizbraukuši uz ārzemēm, vai arī ļoti noslogoti tiešajā darbā, tika ievēlēti jauni locekļi. To skaits būs lielāks, līdzšinējo 7 vietā darbosies 14 zinātnieki un pildīs savas funkcijas līdz nākošajam LZS kongresam. Sēde izvēlēja savienības turpmākās darbības virzienus un nolēma, ka kongresu nevar sasaukt sasteigti, ka tam rūpīgi jāgatavojas. Sakarā ar pieņemto likumu par sabiedriskajām organizācijām, jāpārreģistrējas arī LZS. Apsprieda jautājumu par jaunās Latvijas Zinātnes padomes vēlēšanām, kurām jānotiek līdz marta beigām un par to, kādam jābūt šīs padomes ekspertam.

Tika nolemts izveidot zinātnes fondu un šis sabiedriskais veidojums būs paredzēts zinātnieku sociālo jautājumu risināšanai.

Savukārt Sorosa fonds ir izdalījis bijušajai PSRS 100 miljonus ASV dolāru, taču nav skaidrs kāda daļa no tā pienāksies Baltijai. Ir zināms, ka Krievijas pārstāvji jau ir Ņujorkā un ļoti aktīvi darbojas savā labā. Kā izteicās LZS priekšsēdētājs Juris Kalniņš, mums var tikt tikai asakas. Padome nolēma kopā ar Lietuvas un Igaunijas zinātniekiem lūgt izdalīt atsevišķu fonda daļu Baltijai. LZS paplašinātā valde piedalīsies fonda konstruēšanā.

Padomes sēdē par vairākiem citiem jautājumiem runāja augstskolu profesori, radošo savienību pārstāvji un Augstākās Padomes deputāti. Par zinātnieku algām, intelektuālā tīpauma zādžībām, LZS ārzemju locekļu aktivitātēm, laikraksta «Zinātnes Vestnesis» neskaisto stāvokli. Arī par pirms 1940. gada likumdošanas atjaunošanu un gaidāmajām Saeimas vēlēšanām.

OSKARS MARTINSONS

Latvijas Zinātnes Padomes Ekspertu komisiju
vēlēšanas notiks 1993. gadā no
8. līdz 12. martam

SASKAŅĀ AR APSTIPRINĀTO EKSPERTU
KOMISIJU IZVEIDOŠANAS KĀRTĪBU, KAS
IZRIET NO LATVIJAS REPUBLIKAS
AUGSTĀKĀS PADOMES LĒMUMA
PAR LATVIJAS REPUBLIKAS LIKUMA
«PAR ZINĀTNISKO DARBĪBU»
SPEKĀ STĀŠANĀS KĀRTĪBU.

Par ekspertu komisiju locekļu kandidātiem var izvirzīt zinātņu doktorus un habilitētus zinātņu doktorus. Kandidātus izvirza pašreizējā sastāva nozaru ekspertu komisijas, zinātniskās iestādes, augstskolas, Latvijas Zinātnieku savienība, kā arī var pieteikties personiski Latvijas kvalificētākie, kompetentākie zinātnieki (zinātņu doktori un habilitēti zinātņu doktori). Pieteikumi iesniedzami LZP sekretariātā, LV 1524, Rīgā, Turgeņeva ielā 19 līdz š. g. 15. februārim. Pieteikumos jānorāda:

eksperta kandidāta uzvārds, vārds, zinātniskais grāds, specialitāte, atbilstošā ekspertu komisija, darba vieta, ieņemamais amats, telefons.

Iesniedzējs ar parakstu apliecina izvirzīto kandidātu vēlēšanās strādāt dotajā ekspertu komisijā.

Izziņas LZP sekretariātā, tel. 223211.
Vēlēšanu komisijas priekšsēdētāja akademiķe

E. GUDRINIECE

Lūdzam zinātnisko iestāžu vadītājus ar dotu informāciju iepazīstināt savus zinātniekus.

Zinātnieku savienības biedrs.) Būtu labi, ja to lasītu iespējami vairāk latviešu zinātnieku ārzemēs. Tas stiprinātu saikni ar Dzimteni. (Šādu vēlmi esmu izteicis arī Dr. Elmāram Grēnam.)»

Profesors Aleksis Dreimanis redakcijai ierosina savus priekšlikumus un izsaka laba vēlējumus.

Jums, profesor, savukārt paldies par atzīnīgiem vārdiem un apsveikumu.

V. ĻUTA,
redaktors

ZINĀTNE DĀŅU VĒRTĒJUMĀ

Latvijas zinātnes starptautisku novērtējumu 15 zinātnes virzienos devusi Dānijas Zinātnes padome. Vērtēšanas kritēriji:

- pētnieciskā darba starptautiskā kvalitāte,
- zinātnieku grupas spēja izpildīt pētījumu pasaules prasību līmenī,
- zinātniskā virziena perspektīvas.

Dažādas zinātņu nozares ir saņēmušas atšķirīgus novērtējumus gan objektīvi, gan arī nepietiekamas informācijas dēļ. Par dažiem zinātnes virzieniem sniegtais vērtējums ir ļoti vispārīgā formā. Tā bija ļoti dārga ekspertīze un pašreiz grūti būtu nodrošināt vēl vairāk un plašāk aptverošu ekspertīzi. Bet vērtību pārvērtēšana turpinās pašu mājās.

Pašreiz Latvijas intelektuālo potenciālu vērtē arī Latvijas Zinātnes padomes deliģētās habilitācijas un promocijas padomes. Notiek zinātnisko grādu pielīdzināšana Latvijas zinātņu doktora vai habilitētā doktora grādam personām, kas to ieguvušas citās valstīs.

Galvenie zinātnisko grādu pielīdzināšanas kritēriji izriet no LR likuma «Par zinātnisko darbību» un LR Ministru Padomes apstiprinātā nolikuma.

Prasības izvirzītas pētījuma originalitātei, zinātniskajai vērtībai, starptautiskajai popularitātei, atbilstībai zinātniskā darba raksturam un Latvijas valsts zinātnes stratēģijai.

Zinātnisko grādu pielīdzināšanas process ir ļoti darbietilpīgs, psiholoģiski nogurdinošs un pēc mērķtiecības nepietiekami novērtēts. Ekspertiem bieži jāstāpjas ar pretendentu pretenzijām. Sevišķi grūti ir tad, kad jāatsijā zinātne no ideoloģijas, kas mantota no stagnācijas perioda.

Eksperti vērtē disertācijas teorētisko līmeni un praktisko lietderību pētījuma izstrādes laikā, kā arī zinātniskos rezultātus mūsdienu zinātnes skatījumā. Pretendentu iesniegtie disertāciju kopsavilkumi liecina, ka ne tikai ekspertiem un padomei ir grūti atsijāt zinātnes graudus no ideoloģijas pelavām, izvērtēt sociālekonomisko apstākļu nodevas, bet pašiem pretendentiem rodas grūtības pašnovērtēšanā.

Intelektuālā potenciāla inventarizācijas darbs ir sabiedriskas pasākums, un tajā ar vislielāko atbildību jāiesaistās visiem intelektuālajiem spēkiem, lai visīsākā laikā tiktu pabeigta zinātniskā potenciāla inventarizācija un strukturizācija, noteikti Latvijas zinātnes prioritārie virzieni, novērtēta zinātnes patiesā vērtība un loma valsts dzīvē. Tās nedrīkst būt «raganu medības», bet nācījas intelektuāla potenciāla noteikšana.

Gribu aicināt visas habilitācijas un promocijas padomes apkopot izvērtēto disertāciju rezultātus atbilstoši zinātnes virzieniem un publicēt strukturizētus pārskatus kādā no avīzēm, piemēram, «Zinātnes Vestnesī». Tas ir nepieciešams, lai tauta, valdība un visi ieinteresētie adresāti uzzinātu, kas un ko var gaidīt no zinātnes potenciāla, lai valdība varētu izstrādāt Latvijas valsts zinātnes politiku. Mēs neesam tik bagāti, lai ļautu iesaldēt valstī radītās intelektuālās vērtības tikai tāpēc, ka tās radītas stagnācijas periodā.

Prof. R. GARLEJA

ZINĀTNES PADOMĒ

Piešķirtas tiesības Latvijas Valsts Mežzinātnes institūtam «Silava» izveidot padomi ar promocijas tiesībām inženierzinātņu nozarē mežrūpniecības un kokapstrādes apakšnozarē.

TOP VĒSTURES ENCIKLOPĒDIJA

1992. gada novembra beigās Berlīnē notika plaša viduslaiku vēstures speciālistu (arheologu, valodnieku, vēsturnieku) konference, lai vienotos par Eiropas agrās vēstures enciklopēdijas sagatavošanu (Internationale Arbeits-tagung zu Vorbereitung der Publikation einer Enzyklopädie zur Frühgeschichte Europas). Konferencē piedalījās 49 zinātnieki no 14 valstīm (Vācija, Polija, Čehoslovākija, Austrija, Krievija, Ukraina, Baltkrievija, Ungārija, Slovēnija, Grieķija, Holande, Zviedrija, Igaunija, Latvija). Lielākais zinātnieku vairums pārstāvēja Vāciju un Poliju, kamēr no pārējām valstīm bija pa vienam, refāk 2—3 pārstāvji. Šāds dalībnieku sadalījums izskaidrojams ar to, ka jau pirms 10—15 gadiem bija radusies iecere izdot šāda tipa enciklopēdiju. Toreiz par tās izdošanu atbildīgas bija divas sociālisma zemju (VDR un Polijas TR) Zinātņu akadēmijas, pārējās valstīs bija noorganizētas Nacionālās komitejas, taču konkrētais darbs, ņemot vērā šādu spēku saskaldījumu, uz priekšu virzījās lēnām, līdz tas apstājās pavisam sakarā ar sociālistiskās noiešanas valstu sabrukumu.

Pēc Vācijas apvienošanās iniciatīvu izdot šādu enciklopēdiju ir pārņēmuši vācu zinātnieki, lielā mērā no agrākās Rietumvācijas, taču daļa no agrākajiem līdzstrādniekiem (vācu un poļu vēsturnieki), kas strādāja pie enciklopēdijas sagatavošanas un bija jau veikuši zināmu darbu, arī bija ieradušies uz šo konferenci.

Enciklopēdiju izdos pa burtņīcām (160 lpp. apjomā katra). Piecas burtņīcas sastādīs sējumu, orientējoši paredzēts, ka būs ap 10 sējumu. Ir radīta plaša redakcijas kolēģija, kurā ir pārstāvji no visām Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstīm, enciklopēdijas rakstu sagatavošanas un publicēšanas finansiālo pusi nodrošinās VFR zinātniskās iestādes. Enciklopēdijas sagatavošanas tehnisko darbu veic četri redakcijas darbinieki Berlīnē, zinātniskajā centrā, ko sauc par Vidusaustrumeiropas vēstures un kultūras pētniecības veicināšanas apvienību. To vērā ņemot, ir saprotama gatavojamā izdevuma jautājumu zinātniskā ievirze, proti, šajā enciklopēdiju centrā atradīsies Eiropas austru-

ropas valstīm izņēmuma kārtā pieļaujami raksti par 13. gs. notikumiem, jo tieši šai laikā notika lūzums šā reģiona tautu politiskajā un kultūras dzīvē. Lai labāk izprastu kādas parādības vai notikuma izcelsmi un tālāko attīstību, pieļaujamas nelielas hronoloģiskas atkāpes abos virzienos, piem., var sākt rakstīt ar t. s. tautu staigāšanas laiku, bet Baltijas apstākļos skart arī 14. gs. sākuma notikumus.

Kas attiecas uz enciklopēdijā aplūkojamo jautājumu ģeogrāfiskajiem robežpunktiem, tad vienojās, ka tai pamatā ir jābūt Eiropas austrumu daļai. Šo reģionu ziemeļos norobežotu Skandināvijas valstis un Somija, austrumos — Volga un Urālu kalni, dienvidos — Balkāni. Rietumeiropas notikumus vajadzētu aplūkot tikai tik daudz, cik lielā mērā tie ietekmēja Centrālo Eiropu un Austrumeiropu. Tātad enciklopēdijai jāatspoguļo vēsturiskie notikumi senajās baltu, Baltijas somu, slāvu, ģermāņu, daļēji arī romāņu tautu zemēs.

Vienojās arī par plānojamā darba galīgo nosaukumu, proti, tā būs Enciklopēdija par Eiropas austrumdaļas vēsturi no 6. līdz 13. gs. (Enzyklopädie zur Geschichte der östlichen Europas 6.—13. Jh.).

Vislielākās diskusijas konferences laikā bija par šķirkļiem, pie šiem jautājumiem atgriezās vairākkārt. Vienojās par to, ka jānodrošina raksti par cilvīti, cilšu savienībām, to apdzīvotajām zemēm, valstīm, tās parādot attīstību. Būtu jāatspoguļo katras zemes ekonomika, politiskā vēsture, ievērojamākās personības, kultūra, garīgā dzīve. Jāapraksta svarīgākie arheoloģijas, arhitektūras un mākslas pieminekļi, jāsniedz jaunākie pētījumi par tiem un svarīgākās atziņas.

Šās enciklopēdijas sagatavošanā pašlaik svarīgākais ir jau agrāk sastādītā šķirkļu saraksta precizēšana, tas jāpapildina vai jāsvīturo mazāk svarīgi raksti. Par Latvijas vēstures tematiku pašlaik plānots ap 80 rakstu, turklāt pārdesmit vispārējos rakstos (piem., amuleti, apbruņojums, nocietinājumi u. c.) jāiestrādā mūsu zemes materiāls. Iespējami ātri — līdz š. g. janvāra beigām — vācu valodā jāiesniedz raksti, kas ir šķirkļu sarakstā ar sākuma burtiem A—B, lai jau vasarā varētu iznākt šās enciklopēdijas 1. burtņīca.

1) enciklopēdijas šķirkļu saraksts, šķirkļu un savstarpējās attiecības;

2) aplūkojamo jautājumu ģeogrāfiskās un hronoloģiskās robežas;

3) enciklopēdijas nosaukums.

Vienojās, ka enciklopēdijā ievietojami galvenokārt apkopojoši raksti (no hronoloģijas, valodniecības, vēstures, mākslas viedokļa u. c.), kas vispusīgi aplūkoju attiecīgās zemes vēsturi no 6. gs. līdz 12. gs. Sarunās ar enciklopēdijas vadošajiem speciālistiem vienojāmies, ka Baltijas valstīm kā arī vēl dažām citām Austrumei-

E. MUGURĒVIČS

PAR MĀKSLU PRŪSIJĀ UN LIVONIJĀ

Regulārus starptautiskus zinātniskus simpozijus par Baltijas jūras piekrastes zemju viduslaiku mākslu sākusī rīkot Polijas mākslas vēsturnieku biedrības Toruņas nodaļa, kuras priekšsēdētājs ir Dr. Mihals Vožņaks. Pirmais simpozijus notika 1990. g., otrs 1992. g. 24.—26. septembrī Toruņā par Vācu ordeņa laika mākslu Prūsijā un Livonijā. Tajā 12 referātus nolasīja poļu zinātnieki, 5 — vācu, 1 — krievu un 2 — Latvijas pārstāvji. Blakus vispārīnā rakstura pārskatiem par Vācu ordeņa jaunievēdumiem kultūras jomā (Z. H. Novaks, Toruņa), varas propagandas izpausmēm Vācu ordeņa mākslā Prūsijā 13.—14. gs. (M. Kutzners, Vroclava), sakariem starp ordeņa un pilsētu arhitektūru (E. Pilecka, Toruņa) tika skartas arī šaurākas speciālas tēmas par Prūsijas arhitektūru, tēlniecību, glezniecību u. c., piemēram, pētījumi par Toruņas gotiskajām vitrāžām (L. Kalinovskis un H. Malkievičovna, Krakova), jaunas rakstīto avotu ziņas par Vācu ordeņa darbību mākslas jomā (M. Vožņaks, Toruņa), Marienburgas pils būvvēstures izpēte (K. Pospiešnijs, Malborka) u. c.

Par mākslu Livonijā tika nolasīti trīs referāti. U. Arnolds (Bad-Minstereifela) sniedza īsu pārskatu par Vācu ordeņa piļu arhitektūru Livonijā. Viņš atzīmēja šās teritorijas īpatnību — sevišķi biezu piļu tīklu, analizēja atsevišķu celtnu būvpojumu attīstību, pieminēja interesantākās arhitektoniskās detaļas, pamatā balstoties uz pētījumiem, kas publicēti līdz mūsu gadsimta 40. gadu vidum.

O. Spārītis (Rīga) stāstīja par Rennera hronikā esošajiem ordeņa mestru portretu zīmējumiem un šo mestru portretiem Latvijas mākslā. Referents atzīmēja, ka 16. gs. otrajā pusē sarakstītās hronikas ilustrētajā variantā, kas glabājas Brēmenē, atrodas 8 portreti, kuri izmantoti par paraugiem kādreizējiem ordeņa

mestru atveidiem Cēsu pils sienu gleznojumos, analizēja hronikas ilustrāciju formālās, kā arī stilistiskās iezīmes, uzsvēra šo zīmējumu nozīmi kā plašāko portretu ciklu Latvijas mākslā 16. gs.

I. Ose (Rīga) sniedza ieskatu jaunākajos pētījumos par podiņu krāsnīm Livonijas ordeņa pilīs. Referātā tika uzsvērti pēdējo gadu desmitos arheoloģiskajos izrakumos iegūtā krāsns keramikas materiāla nozīme, pamatojot podiņu krāšņu pielietojuma sākums Livonijā 15. gs. beigās, kā arī izcelta 16. gs. parauggravīru loma renesanses stila krāsns podiņu rotājuma gatavošanā.

Kaut gan ar Livoniju saistītu referātu simpozijā bija maz, šās teritorijas mākslas vēstures pētījumi klausītājos izraisīja dzīvu interesi. Kā apsveicama parādība tika minēta Latvijas pārstāvju piedalīšanās un jaunu sakaru veidošanās Livonijas un Prūsijas pētnieku vidū. Tomēr neizpalika arī pārmetumi, ka Latvijā Vācu ordeņa laika māksla maz pētīta, nav ne rezumējošu, ne monogrāfisku publikāciju. Diemžēl bija jākonstatē, ka minētajai auditorijai nav gandrīz nekādas informācijas ne par Latvijā notiekošo ordeņa piļu arheoloģisko, ne arhitektonisko izpēti, ne arī restauratoru veikumu un ar to saistītajām problēmām.

Pēc Toruņā notikušā simpozija šās informācijas autoriem bija iespēja iepazīties ar Malborkas (Marienburgas) pils muzejā iekārtoto plašo izstādi «15.—18. gs. krāsns podiņi no Prūsijas teritorijas». Šī ir viena no lielākajām un iespaidīgākajām senajai krāsns keramikai veltītajām skatēm, kāda līdz šim bijusi Austrumeiropā. Izstādes iekārtošana veikta E. un M. Kilarsku vadībā. Piecās pils zālēs eksponāti izkārtoti hronoloģiskā secībā, cenšoties parādīt krāsns podiņu formu un dekora daudzveidību, dažādās krāšņu sastāvdaļas, kā arī ar

rekonstrukciju zīmējumu un Vācijas un Zviedrijas seno krāšņu fotogrāfiju palīdzību radīt priekšstatu par kādreizējo krāšņu izskatu. Priekšstatu par krāsns podiņu izgatavošanu dod keramikas matricas, kā arī izstādītās parauggravīras, pēc kurām darinātas krāsns podiņu rotājums. Uzteicams ir Malborkas pils muzeja restauratoru veikums — rūpīgs profesionāls darbs, kurā redzama pietāte pret oriģinālo seno fragmentu, bieži vien aprobežojoties ar saglabājušos lausku salīmēšanu, lūzuma vietu notušešanu un ļoti atturīgiem papildinājumiem.

Šī izstāde ir nozīmīga ne tikai Polijā, bet arī apkārtējo reģionu, arī Latvijas, senās krāsns keramikas izpētei, jo eksponētajā materiālā rodams daudzas radniecīgas iezīmes un paraļeles.

I. OSE

PAZIŅOJUMS

1993. g. 17. februārī plkst. 13.00 LZA Mikrobioloģijas institūtā notiks MI Habilitācijas un promocijas padomes atklātā sēde, kurā **Ludmila VITRIŠČAKA**, aizstāvēs disertāciju Bioloģijas zinātņu doktora grāda iegūšanai.

Tēma: «Mikroorganismu — polimēru materiālu biodestruktoru fizioloģiskās un bioķīmiskās īpašības».

Maija RUKLIŠA — Bioloģijas zinātņu hab. doktora grāda iegūšanai.

Tēma: «Baktēriju metabolisma regulācijas pamatprincipi, to pielietošana produktu sintēzē».

Ar disertācijām var iepazīties Mikrobioloģijas institūta bibliotēkā A. Kirhenšteina ielā 1. Tālrunis: 426126.

MĀRTIŅŠ BEKERS,
padomes priekšsēdētājs

TRIMDAS DEVUMS LATVIJAI

Šis piezīmes domātas pamatu ieskicēšanai un pārdomām. Jo labāk apzināties, ar kādām problēmām mums jāstāpjas, jo labāk varam izvēlēties veidus, kā ar tām tikt galā. Piezīmēm pamatā vērojumi un analīzes, kas veiktas AABS Baltijas akadēmisko reformu projekta ietvaros.

Jau pašā sākumā jāpasaka ļoti skaidri, ka stāvam ārkārtīgi liela un grūta uzdevuma priekšā. Grūtības, ko minēšu, varbūt izklausīsies nepārvaramas. Tādas tās nav, bet to pārvarēšanai būs nepieciešama visa mūsu gudrība, visi mūsu spēki un visa iespējamā palīdzība ne vien no trimdas latviešu, bet vēl vairāk no citu puses. Lai cik mēs pūlētos, saviem spēkiem vien nezin vai fiksīm pusceļā, kur nu vēl galā. Taču galīgā atbildība jāuzņemas un ceļš jāiet mums pašiem.

Izglītības reformas loma Latvijas atjaunošanā

Komunistu vienvaldības gadu desmiti Latvijā līdz pēdējam nosaimniekojuši ne vien zemi un tās bagātības, bet vēl vairāk tautu pašu. Zemi un tās bagātības var atjaunot, atrodot piedurknes un metoties pie darba. Posts, kas nodarīts tautas mentalitātei, turpretī, ir viens no lielajiem šķēršļiem šī atjaunošanas darba ātrai uzskāšanai un drīzām sekmēm.

Laikam paejot un Latvijas kontaktiem ar rietumiem nostiprinoties, varam noteikti sagaidīt stāvokļa uzlabošanu. Lielais jautājums ir — cik ilgi šis process vilksies un vai pie modernās pasaules tempiem Latvijai būs iespējams ne vien atgūt zaudēto un nokavēto, bet arī turēt līdz rietumu attīstībai. Briesmas, ka Latvija un pārējās Baltijas valstis varētu ilgu laiku vilkt savas dzīvības trešās pasaules līmenī, ir ļoti reālas. Labs salīdzinājums šai ziņā ir Austrumvācija. Par spīti Rietumvācijas miljardiem, ceļš uz atkopšanos ir ļoti lēns, sāpīgs un daudz dārgāks nekā vispesimistiskākie aprēķini pirms diviem, trim gadiem. No kurienes nāks mūsu miljardi, it sevišķi, kamēr rietumu pasaulē turpināsies ekonomiskā stagnācija?

Mums jājautā — vai ir veidi, kā atjaunošanās procesu paātrināt ar samērā nelielu ieguldījumu, bet lielām ar saviem spēkiem. Manuprāt viens no ietekmīgākajiem, ja ne pats ietekmīgākais veids ir — pamatīga un tālejoša izglītības reforma. Tam ir divi lieli iemesli:

1. Politiskās, sabiedriskās un ekonomiskās reformas nebūs sekmīgas, ja tām pietrūks pamatu izglītība. Vislabākie nodomi — Latvijā atjaunot nacionālas valsts pamatus, izveidot demokrātisku iekārtu un ieviest jaunu saimniecisku sistēmu patlaban atduras uz problēmām, kam tiešs sakars ar komunisma radīto garīgo situāciju un tautas nespēju acumirkli pārorientēties uz radikāli jauniem apstākļiem, kur nav vis vajadzīga paklausība un pakļāvība, bet personiska iniciatīva un atbildība. Šais apstākļos viegli pie varas nākt cilvēkiem un spēkiem, kas izmanto haotisko situāciju savu personisko mērķu sasniegšanai. Ka tas ne vien varētu notikt, bet jau notiek, liekas, ir skaidrs, ja vēro attīstību Latvijā. Šo stāvokli var novērst tikai plaši izvērstā tautas izglītošana, kurai jāaptver ne vien skolas un augstākās mācību iestādes, bet — it sevišķi svarīgi šai pārejas fāzē — visa tauta.

2. Latvijas labākas nākotnes izredzes pastāvēt un plaukt modernajā pasaulē meklējamas tieši spēcīgā un modernā izglītības sistēmā. Latvijas lielākās dabas bagātības nav zemē, bet cilvēkos — viņu galvās un rokās. Latvijas ekonomiskās attīstības lielākā cerība ir izglītošana un augstvērtīgā darba spēkā un racionālā pašzemes un importēto dabas bagātību pārstrādāšanā. Lai varētu ne vien turēties līdz, bet arī sacensties modernās pasaules saimnieciskajā un politiskajā dzīvē, Latvijas izglītības sistēmai pēc iespējas ātrā tempā jāpārvar komunistu izglītības sistēmas negatīvie aspekti, jāizvērtē, jāpieņem un jāpieņem labākais no rietumu izglītības sistēmām un jāizveido izglītības sistēmas, kas ir starp labākajām pasaulē.

Teiktais nenozīmē, ka Latvijai nebūtu jādomā par to, ko tā šodien ēdīs un kā tā tuvākajā laikā izveidos savu politisko, sabiedrisko un saimniecisko sistēmu. Visu to nevar atlikt un gaidīt, līdz pārveidosies izglītības sistēma un sāksies tās iedarbība. Izglītības reforma nevar kļūt ietekmīga acumirkli, un varbūt taisni tāpēc

tā dažādos aprēķinos tiek it kā nobīdīta malā. Tas nozīmē gan, ka izglītības nozīme Latvijas atjaunošanā jānovērtē pareizi un visos nākotnes plānos tai jāparedz pareizā vieta — kā Latvijas atjaunošanas pamatam, bez kura jebkuri atjaunotais valsts celtnes pilāri nevarēs pastāvēt.

Problēmas, ar ko jāstāpjas izglītības reformai Latvijā

Izglītības sistēmas pārveidošana un modernizācija Latvijā nebūs viegla. Problēmas, ar ko jāstāpjas, ir milzīgas. Bet šīs problēmas pēc sākotnējās palīdzības no ārpuses var daudz labāk un vieglāk risināt pašu spēkiem nekā, piemēram, problēmas, kas saistās ar saimniecības atjaunošanu un starptautisko sakaru izveidošanu. Galvenās no šīm problēmām:

1. Komunistiskās izglītības sistēmas mantojums. Marksistiski ļeņiniskās pseidozinātnes atpalikumi vēl arvien atrodami Latvijas mācību saturā un mācību līdzekļos. Tāpat vēl sastopama komunistu laika mentalitāte, mācību metodika, kā arī pārvaldes un vadības īpatnības un struktūras. Profesionālās organizācijas neeksistē vai ir tikai sākuma stadijā un ne tuvu vēl neizpilda svarīgās kvalitātes kontroles funkcijas, kādas tām ir rietumu pasaulē. Tāpēc maiņas notiek lēnām; vietumis un palaikam — tikpat kā nemaz. Pagājušo laiku inerci pārvarēt būs visgrūtāk, bet bez inerces pārvarēšanas īstas un tālejošas izglītības reformas nebūs iespējamas. Lai to veiktu, nepieciešama pārorientēšanās un komunistu laika intelektuālā deficīta likvidēšana, kas savukārt nozīmē līdzekļu, enerģijas un laika ieguldījumu tālākizglītošanās un pārizglītošanās programmu īstenošanai.

2. Komunistu laika radītie izglītības baltie plankumi. Apmēram 50 gadus Latvija bijusi izolēta no rietumu pasaules intelektuālās attīstības. Ja dabaszinātņu un tehnoloģijas laukā Latvija varēja samērā labi turēties līdz attīstībai pārējā pasaulē, tad sabiedrisko zinātņu jomā atrodami jo lieli deficīti. Arī humanitārās zinātnes cietā no uzspiestās izolācijas. Tai pašā laikā rietumos zinātniskā attīstība turpinājusies un turpinās paātrinātos tempos. Lai kaut cik fiktu līdz šodienas līmenim, ir nepieciešama masīva pēdējā pusgadsimta zinātnisko atzinumu apgūšana un metodoloģiska apstrāde. Bez tās nav iedomājama kaut cik normāla iekļaušanās modernās izglītības plūsmā. Bet tukšumu aizpildīšana prasa vai nu mācīšanos ārzemēs vai arī iespējas nokavētās zināšanas iegūt no ārzemju mācītājiem Latvijā. Tas savukārt prasa lielu enerģiju un lielus līdzekļus. Līdz šim sagādātās iespējas ne tuvu nav pietiekamas.

3. Mācību un pētniecības līdzekļu trūkums. Lai tiktu galā ar komunistu laika mantojumu un atstātajiem tukšumiem zināšanās, vajadzīgas jaunas mācību grāmatas un jauni mācību līdzekļi. To izstrādāšana prasa laiku un naudu. Tāpat bibliotēkās un materiālu krātuvēs jāaizpilda 50 gadu robežs ar svarīgākajām rietumu publikācijām un jūturas līdzī jaunākajam, kas patlaban tiek publicēts. Vajadzīgi jaunākie zinātniskie žurnāli un jaunākās zinātniskās grāmatas, kuru skaits un izmaksa pēdējā laikā pieaugusi tik tālu, ka pat ASV zinātniskās bibliotēkas nevar ne tuvu visu vajadzīgo iegādāties. Gada laikā pasaulē patlaban tiek publicēts ap 500 000 zinātnisku grāmatu un žurnālu. Zinātnisko žurnālu gada abonementa cenas sniedzis tūkstos dolāru. Lai aizpildītu robu un turētos līdzī, līdzekļu noteikti nepietiks; būs vajadzīga tālredzīga iegādes prioritāšu sadale un sadarbība visas Baltijas mērogā. Būs vajadzīga arī plaša dāvinājumu akcija, kas būs efektīga tik lielā mērā, cik būs noteiktas prioritātes un savstarpējā sadarbība.

4. Informācijas un sazināšanās tehnoloģijas attīstība un informācijas plūdi. Tai pašā laikā modernajā pasaulē sākušies īsti informācijas plūdi, ko veicina un ar ko palīdz tikt galā jaunākā informācijas un sazināšanās tehnoloģija, kas ir dārga un kas ļoti ātri novecojas. Dažoru kapacitāte un spējas ik katrus pāris gadus dubultojas. Latvijas mācību iestādēs patlaban trūkst ir šīs tehnoloģijas, ir arī pietiekami plaši izplatīti zināšanu par tās efektīgu lietošanu. Tāpēc pat turēšanās līdzī jaunākajiem atklājumiem un atzinumiem izglītības un pētniecības laukā Latvijā būs stipri apgrūtināta tempu un izmaksas

dēļ. Fakts, ka galvenokārt šo iemeslu dēļ arī ASV un citas rietumu mācību iestādes nevar pilnībā turēties līdzī, tikai norāda uz sagaidāmām grūtībām un trūkumiem Latvijā.

Te neesmu minējis daudzas citas vajadzības — ieguldījumu skolu un citu mācību iestāžu remontiem un jaunbūvei, skolotāju un universitāšu mācītājspēku algu paaugstināšanai un Latvijas skolēnu un studentu labākai aprūpei veselības un padomdošanas ziņā. Vajadzību saraksts ir ļoti plašs. Problēmas apmēru izpratnei pietiek kaut vai ar minēto.

Risinājumi

No teiktā varētu likties, ka stāvoklis tiešām ir bezcerīgs. No kurienes nāks līdzekļi nokavētā un jaunākā apgūšanai, bibliotēku atjaunošanai, modernās tehnoloģijas iegādei un apgūvei? Ne Latvijā, nedz arī trimdas latvieši vienī paši patlaban to nevar celt un nest.

Par spīti lielajām materiālajām vajadzībām, esmu pārliecināts, ka izglītības atjaunošanas darbā panākumi vēl vairāk atkarīgi no cilvēkiem pašiem — no viņu gatavības strādāt, apgūt zināšanas un tās sniegt tālāk. Skolotāji un mācītājspēki var darboties arī ļoti nepateicīgos apstākļos, ja viņiem ir vajadzīgais uzmundrinājums un atbalsts. Ir, piemēram, daudz grūtāk strādniekam ražot modernu elektroniku bez modernas ražošanas iekārtas. Vērtējot patlabanējo situāciju Latvijā, reizēm gan liekas, ka komunistu laika mentalitāte arī skolotāju darba spējas stipri iedragājusi. Taču pazīstu pietiekami daudz gaišu, dzīvu un enerģisku skolotāju un mācītājspēku, lai varētu apgalvot, ka viņi ir gatavi pārvarēt inerci un sākt ar nepieciešamo materiālo minimumu, lai dotu savu garīgo maksimumu. Šiem cilvēkiem jāsniedz tikai vajadzīgais, lai atraisītu un atbalsītu viņu spēkus, enerģiju un ideālismu. Ja labi padomājam — mums citas izejas nav kā ticēt pašiem sev un sava darba panākumiem.

Pieredze rāda arī, ka rietumu valstīs, it sevišķi Skandināvijā un Eiropas kopienā ir gatavas palīdzēt izglītības reformai, kaut arī varbūt devums šķiet visai pieticīgs iepretī vajadzībām. Patlaban šī palīdzība šķiet arī ne visai mērķtiecīga, bet tā tomēr ir reāla, un jācer, ka pieaugs ir tās apjomi, ir arī mērķtiecība. Rietumiem ir svarīgi veicināt demokrātisku un ekonomisku atjaunošanos austrumos, jo politiska nestabilitāte un saimnieciskais haoss nenāk par labu rietumvalstu pašu drošībai un saimnieciskajām interesēm. Tai pašā laikā rietumi nav gatavi savus līdzekļus ieguldīt nelietderīgi, un jāšaubās, vai tos ilgi ieguldīs tur, kur ieguldījums neatmaksāsies.

Tāpēc ir svarīgi latviešiem un it sevišķi Latvijas vadošajām un atbildīgajām personām izmantot izdevību un palīdzību izglītības reformai **lietpratīgi un tālredzīgi** pieprasīt, saņemt un izmantot. Nekādā gadījumā nedrīkst domāt, ka piešķirtie līdzekļi varēs apmierināt visas vajadzības. Skatīsimies uz tiem kā sēklas naudu un izmantosim to kā tādu. Tāpēc tie jāiegulda tādos veidos un tur, kur tie iespējami īsā laikā un iespējami ekonomiski dos iespējami labus rezultātus.

Izglītības laukā tas nozīmē galvenokārt ieguldījumu cilvēkos, kas tiek sagatavoti un ir gatavi savas zināšanas sniegt tālāk, tādējādi ieguldījumu daudz kārt pavairo.

Tas savukārt nozīmē **iesākumā** koncentrēties galvenokārt uz jaunākajiem augstāko mācību iestāžu mācītājspēkiem un vecāko kursu studentiem, kuru profesionālo zināšanu papildināšana vai apgūšana neprasa tik daudz laika kā iesācēju studentu sagatavošana un kuri vēl varētu ieguldīt kādus 20 līdz 30 gadus produktīvā darbā.

Tas nozīmē arī iesākumā koncentrēties galvenokārt uz primāri svarīgajiem laukiem, kā pedagogija, valodas (ieskaitot latviešu valodu), visas sabiedriskās zinātnes (ieskaitot politoloģiju, ekonomiku, socioloģiju, jurisprudenci un administrāciju), etniskās zinātnes, ekoloģija, medicīna un lauksaimniecība, no kuru atjaunošanas un attīstības lielā mērā arī atkarīga visa tālākā tautas atjaunošanās un attīstība.

Turpinājums 4. lpp.

